

foto's Landschapsbeheer Nederland

Investeren in vrijwilligerswerk is de zinnigste bezuiniging op termijn

De overheid trekt zich terug als het gaat om de zorg voor natuur en landschap en legt in toenemende mate de verantwoordelijkheid bij burgers, particuliere grondeigenaren, bedrijven, stichtingen en verenigingen. Deze organisaties hebben vaak onvoldoende geld en middelen om het landschap waar zij verantwoordelijk voor zijn te onderhouden. Een terugtrekkende overheid maakt vrijwilligerswerk ineens weer heel actueel. Maar voor de organisatie van vrijwilligerswerk is wel wat nodig.

— Mirjam Koedoot en Gerrit-Jan van Herwaarden (Landschapsbeheer Nederland)

> DE KOMENDE JAREN worden steeds meer taken op het gebied van natuur- en landschaps- onderhoud overgeheveld van overheden naar 'de maatschappij': De overheid wil dat burgers, particuliere grondeigenaren, bedrijven en andere organisaties de zorg voor het agrarische cultuurlandschap op zich gaan nemen. Het is een goede gedachte om deze groep meer eigenaar te maken van hun landschap, op voorwaarde dat de overheid zich niet onttrekt aan haar medeverantwoordelijkheid voor de kwaliteit van het landschap. Vrijwilligers spelen een essentiële rol bij het beheer van het agrarisch cultuurlandschap. Zonder vrijwillige inzet is het beheer van dit ogenschijnlijk 'gewone' landschap, dat het overgrote deel van Nederland beslaat, onbetaalbaar en dus onmogelijk. Dat betreft vooral veel werk aan kenmerkende landschapselementen. Die geven het landschap zijn karakteristieke uiterlijk, denk aan heggen, houtsingels, sloten, houtwallen, knotbomen en hoogstamboomgaarden. Ze zijn niet alleen fraai, maar vormen ook het habitat van veel planten en dieren.

Meer dan natuur en landschap

De waarde van het vrijwilligerswerk zien we niet alleen terug in het landschap zelf. Het buiten zijn in natuur en landschap is ook positief voor het welzijn en de gezondheid van mensen zelf, blijkt uit onderzoeken van ondermeer Alterra en Nivel. Het doen van groen vrijwilligerswerk kan daarbij een belangrijke rol spelen in het creëren van sociale samenhang in de woonomgeving. Bureaus die gezamenlijk onderhoudswerk doen, zijn op die manier meer betrokken bij elkaar. Bovendien doen heel wat vrijwilligers relevante werkervaring op en leidt vrijwilligerswerk tot een (her)intrede op de arbeidsmarkt. Vrijwilligerswerk in het natuur- en landschapsbeheer heeft dus bijzondere waarden voor wat ook wel de 'civil society' wordt genoemd.

Gewaardeerde inzet

Jaarlijks zijn vele tienduizenden vrijwilligers actief in het natuur- en landschapsbeheer. Volgens een schatting vanuit de praktijk van Landschapsbeheer Nederland gaat het in totaal om 70.000 mensen met een gezamenlijke inzet van bijna een miljoen uren per jaar. Daar mag de vrijwillige inzet bijgeteld worden van de vele particulieren, inclusief boeren, die als grondeigenaren landschapselementen onderhouden. Vaak wordt er wekelijks gewerkt waarbij er wordt geknot, gesnoeid, gemaaid, geplant en opgeschoond. Voor flora en fauna worden er soortgerichte maatregelen genomen, zoals nestkassies ophangen, nestbescherming (weidevogels in het bijzonder), aanleggen van ijsvogelwanden of het maken van broedhopen voor

ringslangen. Er werken circa 11.000 vrijwilligers actief mee in het weidevogelbeheer, waarmee ruim 20.000 legsels actief worden beschermd. Daarmee zorgen zij ervoor dat het uitkomstpercentage, met ruim 70%, hoog genoeg is voor het voortbestaan van de weidevogels. Zonder de inzet van de vrijwilligers zou dat percentage onder de 50 komen, wat op termijn het einde van de populaties in die gebieden betekent.

Ondersteuning noodzakelijk

Vrijwilligers en particuliere grondeigenaren krijgen in de praktijk ondersteuning van beroepskrachten die werkzaam zijn bij een provinciale organisatie Landschapsbeheer, terreinbeherende organisatie (TBO), stichting voor natuur- en milieueducatie (IVN), agrarische natuurvereniging (ANV), Vereniging voor Veldbiologie (KNNV). Om vrijwilligerswerk goed te kunnen begeleiden is kennis nodig van de werkzaamheden, van de landschappelijke context (ecologie en cultuurhistorie), van beleidsontwikkelingen en van financieringsmogelijkheden. Daarom is een organisatie met beroepskrachten blijvend nodig om het vrijwilligerswerk te kunnen faciliteren. Zo

geeft Landschapsbeheer onder meer cursussen aan vrijwilligers op het gebied van hoogstambomen snoeien en zijn er bijeenkomsten voor erf-eigenaren over streekeigen beplanting. Een beroepsorganisatie is nodig als intermediair tussen vrijwilligersgroepen, grondeigenaren en andere maatschappelijke organisaties. Bijvoorbeeld om lokale inventarisatie gegevens te koppelen of uit te wisselen tussen vrijwilligersgroepen.

Duurzame werving

Wanneer er meer verantwoordelijkheden bij de burger komen te liggen voor natuur en landschap, zijn de huidige aantallen vrijwilligers en meewerkende grondeigenaren niet voldoende om kwaliteit te kunnen waarborgen. Het aantal vrijwilligers zal moeten toenemen. Omdat de samenstelling van de bevolking in Nederland verandert, is het nodig om na te denken over werving van de vrijwilliger van de toekomst. Belangrijke ontwikkelingen die hierbij een rol spelen zijn de vergrijzing, de toename van het aantal Nederlanders met een niet-Westerse achtergrond, stadsbewoners die zich op het platteland gaan vestigen en de veranderende

trends onder jongeren. Nieuwe generaties stellingen hebben geen vanzelfsprekende relatie meer met het buitengebied. Kinderen en jongeren brengen o.a. door de grotere invloed van nieuwe media, veel minder tijd buiten door dan vorige generaties. Daarom zijn meer inspanningen nodig om hen in aanraking te laten komen met natuur en landschap. Een goed voorbeeld waarin jongeren bij landschap zijn betrokken is een samenwerking tussen Landschap Noord-Holland en ID&T, een organisator van grote dance festivals. In ruil voor een kaartje voor het festival, gingen tientallen jongeren aan de slag in het beheer van het landschap in recreatiegebied het Twiske waar een dance event plaatsvond. Jongeren gingen samen met medewerkers van ID&T en een paar aansprekende DJ's bomen planten, struiken snoeien en helpen op een zorgboerderij.

Landschapsbeheer bereikt ook veel jongeren door het aanbieden van groene maatschappelijke stages aan scholieren. Zij doet dit in samenwerking met Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en IVN. Een andere groep die meer aandacht verdient is het bedrijfsleven. Veel bedrijven in Nederland kiezen voor Maat-

schappelijk Verantwoord Ondernemen. Dit kan zich vertalen in bijvoorbeeld het ondersteunen door bedrijven van een vrijwilligersgroep of het doen van vrijwilligerswerk in werktijd. De Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen Limburg organiseert al jaren werkdagen voor grote groepen medewerkers van bedrijven. Zo zijn er de afgelopen jaren ruim 30 bedrijven aan de slag gegaan in het Limburgse landschap, met meer dan 2000 deelnemers. Wanneer wenselijk, zijn er clinics voor vrijwilligers waarop zij bepaalde technieken onder de knie kunnen krijgen, zoals het werken met de zeis of het vellen van bomen. Creativiteit en nieuwe kansen aangrijpen zijn doorslaggevende factoren voor duurzaam vrijwilligerswerk. De provinciale organisaties Landschapsbeheer organiseren allerlei activiteiten om nieuwe vrijwilligers te werven, waarvan de jaarlijkse Natuurwerkdag misschien wel de bekendste is. Acties als deze dragen eraan bij dat het aantal vrijwilligers de laatste jaren groeit. Het werven van nieuwe vrijwilligers en het blijven enthousiasmeren en activeren van vrijwilligers, vraagt echter om een voortdurende inspanning van natuur- en landschapsorganisaties, waarbij zij moeten meebewegen met veranderingen in wensen en behoeften van (nieuwe) doelgroepen.

Verantwoordelijkheid

Het is niet wenselijk om de verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van natuur en landschap geheel bij vrijwilligers en particuliere grondeigenaren neer te leggen. Daarvoor zijn ook anderen aansprakelijk. Maatschappelijke organisaties kunnen een deel van die verantwoordelijkheid op zich nemen, door de verbinding te maken tussen planvorming en uitvoering en op die manier vrijwilligers te ontlasten. Ook dat is een vorm van ondersteuning. Maar ook overheden blijven naar onze mening hun eigen verantwoordelijkheden houden, waarbij structurele financiering en consistent beleid essentiële factoren zijn. Als financiering en beleid niet goed worden opgepakt wordt de inzet van vrijwilligers zinloos. Die inzet moet gekoppeld zijn aan een landschapsvisie met passende financieringen, zoals beheervergoedingen voor boeren. Samenhang daartussen is cruciaal voor een effectief en duurzaam beheer van landschap. Op die manier wordt vermeden dat vrijwilligersgroepen de laatste bosjes met grote inspanningen overeind houden terwijl daaromheen de boeren het beheer niet (kunnen) oppakken.

Minder geld beschikbaar voor ondersteuning
Financiering van organisaties die vrijwilligers-

werk in natuur en landschap ondersteunen slinkt in rap tempo. Organisaties als Landschapsbeheer Nederland staan op dit moment onder druk door de rigoureuze bezuinigingsplannen voor natuur en landschap. Als de ondersteuning van de vrijwilligers en de particuliere grondeigenaren door organisaties als Landschapsbeheer verdwijnt, dan zal de vrijwillige inzet niet toenemen maar juist worden verzwakt, zowel in kwalitatief als kwantitatief opzicht. Op het Zeeuwse eiland Zuid-Beveland betekent dit het mogelijke eind van de karakteristieke meidoornhagen. Vroeger gebruikt als veekering voordat er prikkeldraad bestond, tegenwoordig zijn de meidoornhagen onderdeel van de streekidentiteit en zijn een belangrijke plek voor zeldzame insecten en planten. Worden de hagen minder onderhouden door vrijwilligers, dan neemt de kans op de besmettelijke bacterievuur sterk toe en zullen de hagen binnen een paar jaar worden verwijderd. In Noord-Holland is er een afname te verwachten van het aantal succesvolle broedgevallen van weidevogels, wanneer de ondersteuning van het vrijwillige weidevogelbeheer wegvalt en is desastreus voor de populatie weidevogels in heel Europa. In Limburg zullen wandelpaden verdwijnen waardoor de recreatieve aantrekkelijkheid van dit gebied minder wordt. Zo hebben de bezuinigingen negatieve gevolgen voor het agrarische cultuurlandschap in het hele land door afname van kleine landschapselementen, het ontstaan van achterstallig onderhoud, minder broed- en verblijfplaatsen voor plant en dier en het verzwakken van streekidentiteit van gebieden, met een verlies aan economische- en belevingswaarde tot gevolg.

Juist nu investeren

Vrijwilligerswerk heeft toekomst in een land waar overheden zich terugtrekken uit het publieke domein. Maar dan moet vrijwilligerswerk wel goed voorbereid zijn op deze verantwoordelijkheid. Dat vraagt om een voldoende groot potentieel aan vrijwilligers met een goede organisatie daaromheen. Hierop nu bezuinigen levert wellicht op korte termijn een besparing op, maar zal op de langere termijn extra kosten met zich meebrengen in de vorm van verlies aan landschapskwaliteit en een verzwakking van de civil society. Juist nu, in tijden van crisis en bezuinigingen, vraagt vrijwilligerswerk om investeringen. Alleen dan kunnen publieke verantwoordelijkheden goed worden overgedragen en kunnen de overheidsuitgaven uiteindelijk worden teruggedrongen. <

Mirjam Koedoot en Gerrit-Jan van Herwaarden,
m.koedoot@landschapsbeheer.nl
g.j.van.herwaarden@landschapsbeheer.nl